

Aspirációk és képességek: Dél-Ázsia helye a globális és az európai migrációs térképen

*South Asian Migration Worldwide and to Europe:
An Aspirations and Capabilities Account*

Trembeczki Zsolt

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.3.12

Összefoglaló: A jelen tanulmány Dél-Ázsiának a napjainkban zajló globális migrációban elfoglalt helyét, illetve a migráció szabályozása kapcsán a régióbeli országok és az Európai Unió között folyó – például az irreguláris határátlépés megfékezését és a szabályozott, az európai munkaerőpiaci igényekkel összhangban lévő népességmozgás elősegítését célzó – együttműködések vizsgálja. Az írás kiemelten foglalkozik a világ legnagyobb diaszpórájával rendelkező India, a gyors gazdasági növekedése mellett súlyán felüli migrációs lábnyommal bíró Banglades, valamint a gazdasági-politikai bizonytalanságot átélő Pakisztán migrációs mintázataival és politikáival, de a kisebb országok – Nepál, Srí Lanka, Bhután és a Maldív-szigetek – is figyelmet kapnak. Tekintettel arra, hogy a dél-ázsiai országok viszonylag új, ám rendkívül gyorsan növekedő magyarországi diaszpóráinak a helyzete, munkaerőpiaci részvétele, képzettségi szintje és társadalmi integrációja kapcsán a szakirodalom eddig adós maradt, e tanulmány kissé hosszabban kitér azokra is. A kutatás elméleti keretrendszerül az „aspirációk és képességek” (*aspirations and capabilities*) modellje szolgál, amely a migráció szubjektív motivációi, valamint anyagi és társadalmi lehetőségei közötti összefüggések vizsgálatakor túllép a „taszító és húzó” (*push and pull*) kivándorlási okokra fókuszáló hagyományos modelleken.

Kulcsszavak: Dél-Ázsia, India, Pakisztán, Banglades, migráció

Abstract: *This article is concerned with South Asia's place in the contemporary global migration landscape, as well as with the cooperation between the region's countries and the European Union in the area of regulating migration (the latter including both the fight against irregular migration and the facilitation of regular migration addressing Europe's labor force demand). Within the region India, the country with the world's largest diaspora, Bangladesh, which has a recent history of rapid economic growth and of a disproportionate migration footprint, and Pakistan, experiencing economic and political uncertainties, get particular attention, but smaller countries*

like Nepal, Sri Lanka, Bhutan, and the Maldives are also discussed. The article also looks into Hungary's experience with relatively new but rapidly growing South Asian diasporas, whose labor market participation, educational attainment, and social integration remain generally underexplored in the existing literature. The article's theoretical framework is based on an 'aspirations and capabilities' model that moves beyond traditional push-and-pull models by addressing the interplay between migrants' subjective motivations and material and social opportunities.

Keywords: *South Asia, India, Pakistan, Bangladesh, migration*

Bevezetés

A migráció – történjen az faluból városba, a közeli államhatár prosperálóbb oldalára vagy a nagyobb jólét reményében távolabbi országokba – hosszú időre visszanyúló hagyománnyal bír Dél-Ázsia országaiban. A külföldi hazautalások, valamint a diplomásmunkaerő-főlösleg megszüntetése révén fontos szerepet játszik sok helyi nemzetgazdaság életében, a régió kiemelkedő lélekszámú népessége miatt ugyanakkor érezhető nyomot hagy a befogadó térségek demográfiai és kulturális arculatán.

A dél-ázsiai bevándorlókkal kapcsolatos sztereotípiák – az öbölállamok építőmunkásai, a nyugati nagyvárosok boltosai és taxisofőrjei vagy a Szilícium-völgy mérnök-informatikusai és nagyhatalmú vezérigazgatói – a képzettségi és a jövedelmi létra teljes skáláját felölelik. A régió országainak az Európába irányuló migrációs mintázatokban elfoglalt helye, s így az Európai Unióval folytatott migrációpolitikai együttműködése is igen összetett. Dél-Ázsia mind az irreguláris migráció, mind a viszonylag jól képzett, angolul kommunikációképes munkaerő jelentős kibocsátója. Az EU nézőpontjából így egyszerre jelenik meg a jogellenesen Európában tartózkodók jelentette problémakörnek, valamint a munkaerőhiány pótlásának a lehetséges forrásaként. Az utóbbi években Magyarországon is a korábbinál láthatóbbá váltak az egyelőre még apró, de gyorsan növekvő indiai, pakisztáni és bangladesi diaszpórák, így különösen időszerű megvizsgálni a régiónak a globális és az Európába irányuló migráció térképén elfoglalt helyét.

Dél-Ázsia viszonylag új keletű, posztkoloniális földrajzi kategória,¹ amely jelentős mértékben átfedésben van az olyan kulturális-történelmi-földrajzi koncepciókkal, mint „Hindusztán” vagy „India” (mint történelmi régió), a kulturális „Indoszféra”, az egykori Brit-India, illetve az *Indiai-szubkontinens*. Mivel az eltérő logikák mentén létrehozott társadalmi konstrukcióként a különféle természet-, népesség-, gazdaság- és politikai földrajzi régiók soha sem fognak tökéletes, egymástól teljesen különálló elemzési egységként szolgálni, a jelen tanulmány a Dél-ázsiai Regionális Együttműködés Szervezete (*South Asian Association for Regional Cooperation, SAARC*) hét alapító tagállamát, vagyis a régió területének

és népességének túlnyomó részét kitevő Indiai Köztársaságot, továbbá Pakisztánt, Bangladeszt, Nepált, Bhután, Srí Lankát és a Maldív-szigeteket tekinti Dél-Ázsia részének (1. táblázat). E csoportosítás alapja a földrajzi közelség, az indiai civilizáció közös öröksége, valamint a hasonló múlt – elsősorban a brit gyarmati uralom vagy annak az indirekt, de erős hatása.²

1. táblázat³
Dél-Ázsia országai és legfontosabb mutatói

Ország	Főváros	Terület (km ²)	Népesség (fő)	GDP/fő (USD, PPP)	HDI
India	Újdelhi	3 287 263	1 438 069 600	10 166,2	0,685
Pakisztán	Iszlámábád	881 913	247 504 490	6 036,7	0,544
Banglades	Dakka	148 460	171 466 990	9 147,8	0,685
Nepál	Katmandu	147 181	29 694 610	5 393,6	0,622
Srí Lanka	Colombo	65 610	22 037 000	14 460,7	0,776
Bhután	Timpu	38 394	786 380	15 063,8	0,698
Maldív-szigetek	Malé	298	525 990	24 735,1	0,766

A Dél-Ázsián belüli és az azon kívülre irányuló migráció vizsgálatokor két okból is szem előtt kell tartani a teljes régió mellett az egyes térségbeli országok – különösen India – óriási földrajzi kiterjedését, valamint a rendkívüli társadalmi sokszínűségét is. Egyrészt azért, mert például ami Indiában jogi-technikai szempontból belföldi migrációnak számít, az bizonyos esetekben nagyobb földrajzi és társadalmi távolságok leküzdését jelenti, mint a vele szomszédos államokban történő nemzetközi migráció. Így a „belföldi” és a „nemzetközi” migrációs kategóriák haszna a régió kontextusában meglehetősen korlátozott. Másrészt, bár a fogadó városokban vagy országokban a bevándorlók gyakran egységesített nyelvi-regionális (pl. bihári, észak-indiai stb.), nemzeti (indiai, pakisztáni, bangladesi) vagy nagyrégió szerinti (dél-ázsiai) címkék alá kerülnek, a kibocsátó térség földrajzi, nyelvi-etnikai, vallási, kulturális és kasztrendszer szerinti tagoltsága következtében még az akár egy viszonylag kisebb területről érkezők háttere, élményei és identitása is radikálisan eltérő lehet. Amikor a jelen tanulmány „Dél-Ázsia” országainak a „nemzetközi migrációban elfoglalt helyét” ismerteti, az eredményeket a fenti korlátozások fényében kell értelmezni.

Mindezek alapján a szerző a következő kérdésekre keresi a választ:

1. Milyen tényezők állnak Dél-Ázsia kivándorlási mintázatai hátterében?
2. Mi jellemzi a dél-ázsiai országoknak az Európai Unióval a migráció kérdésében folytatott együttműködését?
3. Milyen szintet ért el a dél-ázsiai diaszpórák kialakulása Magyarországon?

E kérdések megválaszolásának az elméleti alapját az „aspirációk és képességek” (*aspirations and capabilities*) Hein de Haas-féle keretrendszere⁴ adja, amely a hagyományos *push and pull* megközelítésekénél komplexebb, az egyéneknek és a közösségeknek a migrációra való gazdasági és szociális képességeit, valamint az azzal kapcsolatos szubjektív szándékait is figyelembe vevő képet alkot a migrációhoz vagy az annak hiányához vezető tényezőkről. A megadott elméleti keret alapján a tanulmány hipotézise a következő: Dél-Ázsia kivándorlási mintáit – köztük a magyarországi diaszpórakét is – a kibocsátó országok gazdasági fejlődése és az egyre képzetesebb és tájékozottabb lakosság ambíciói együtt határozzák meg; ilyenképpen a hazai javuló gazdasági és szociális mutatók a kivándorlást nem, vagy csak igen kis mértékben csökkentik.

A tanulmány a következőképpen épül föl. Az első fejezet részletesen ismerteti a felsorolt kérdések megválaszolásához alkalmazott elméleti és módszertani keretet, benne az aspirációk és képességek különféle indikátorainak az operacionalizálását. A második fejezet röviden összefoglalja Dél-Ázsia migrációs történelmét a régmúlttól a gyarmati időszakon át a közelmúltbeli és jelenkori régiószintű kivándorlási mintázatokig, illetve futólag áttekinti, milyen hatást gyakoroltak a dél-ázsiai diaszpórák a nagyobb befogadó régiókra. A következő négy részben a tanulmány országonkénti bontásban vizsgálja, hogy India, Pakisztán, Banglades és a térségbeli kisebb országok migrációs képességeket és aspirációkat jelző mutatói miként alakultak az elmúlt évtizedben; az miként befolyásolta a migrációs mintázataikat; továbbá a migráció ellenőrzése és szabályozása terén miként működnek együtt az Európai Unióval. Az utolsó fejezet Magyarországnak a dél-ázsiai diaszpórákkal kapcsolatos tapasztalatait ismerteti. Végezetül a konklúzió a feltárt eredmények számbavétele mellett a jövőbeli kutatás lehetséges irányaira is javaslatokat fogalmaz meg.

Elméleti és módszertani keret: aspirációk és képességek

Hein de Haas aspirációkon és képességeken alapuló elmélete, amely a jelen tanulmány elméleti alapját képezi, a migráció hagyományos funkionalista („vonzó és taszító”, azaz *push and pull* tényezőkön alapuló) és a történeti-strukturalista (a migrációt pusztán elnyomó-kizsákmányoló relációkra redukáló) megközelítéseinek együttes kritikájaként fogalmazódott meg.⁵ De Haas szerint ugyanis a migráció egyfelől az érintettek általános életcéljainak, elvárásainak, reményeinek és az érzékelt földrajzi lehetőségstruktúráinak – egy szóval: aspirációinak –, másrészt az egyéneknek és a közösségeknek az azok megvalósítására való anyagi, jövedelmi, valamint társadalmi és kulturális tőkében mérhető képességeinek a függvénye. Ez utóbbiak globálisan egyenlőtlenül oszlanak el, az aspirációk viszont elsősorban szubjektív és kontextuális tényezők, amelyek túlmutatnak a pusztán anyagi és politikai körülményeken.

E keretrendszer a migrációs szakirodalom azon jól dokumentált anomáliájára is magyarázatul szolgál, miszerint a *push* tényezők – a szegénység, a politikai instabilitás, az iskolázatlanság – csökkenése számos közösségben éppenséggel növeli a kivándorlási kedvet. A jelenség hátterében az állhat, hogy a formális oktatáshoz, a médiához és az internethez való hozzáférés, valamint a növekvő anyagi jólét miatt érzett büszkeség még inkább tetterőt vált ki, így a jövővel kapcsolatos aspirációk és elvárások még gyorsabb növekedéséhez vezet, elsősorban a fiatalabb és legalább közepesen képzett rétegek körében.

A migrációs képességek empirikus értelmezésének az egyik legkézenfekvőbb kiindulópontja a nemzetközi migráció tényleges mértéke, amelyhez a Világbank nettó migrációs adatai szolgálnak forrásul (2. táblázat). Az anyagi képességek mérőszámaként a tanulmány három alternatívát sorakoztat fel, amelyek az absztrakció különböző fokozatait képviselik:

1. A vásárlóerő-paritáson (*purchasing power parity*, PPP) számított egy főre jutó GDP,⁶ amely a háztartások jövedelmének közmondásosan tökéletlen, ugyanakkor széles körben elérhető és könnyen összevethető mérőszáma, és a dél-ázsiai nemzetgazdaságok nagy súlyt képviselő informális szektorai miatt a hivatalos jövedelmi statisztikáknál jobb megközelítés lehet a köztük fennálló relatív jövedelmi viszonyok vizsgálatához (3. táblázat).
2. Az emberi fejlettségi index⁷ (*Human Development Index*, HDI) egy, az ENSZ Fejlesztési Programja (*United Nations Development Programme*, UNDP) által használt kompozit mutató, amely egy képletben egyesíti az emberi-társadalmi fejlettség három pillérét: az egészségügyi állapot indikátoraként a várható élettartamot, az oktatás és a készségek jelzőszámaként az iskolában töltött évek várható számát, a jövedelemszint mutatójaként pedig a vásárlóerő-paritáson mért egy főre jutó GDP-t (4. táblázat).
3. A felsőoktatásbeli részvételi arány,⁸ vagyis a Világbank bruttó felsőoktatási beiratkozási rátája, amely azt méri, hogy életkortól függetlenül hány fő kezdi meg a tanulmányait valamely felsőoktatási intézményben a korosztályos „célközönség” létszámának arányában (5. táblázat).

2. táblázat⁹
Nettó migrációs ráta (fő)

Ország	2010	2017	2024
India	-50 905	-251 642	-630 830
Pakisztán	-431 902	-1 574 585	-1 401 173
Banglades	-1 113 727	-1 037 176	-473 362
Nepál	-269 963	-368 787	-401 282
Srí Lanka	-98 060	-22 324	-27 245
Bhután	-922	-287	-277
Maldív-szigetek	6 369	9 555	-2 421

3. táblázat¹⁰
GDP/fő, PPP

Ország	2010	2017	2023	Változás (2010–2023)
India	4 206,5	6 144,7	10 166,2	+141,7%
Pakisztán	3 785,7	4 789,5	6 036,7	+59,4%
Banglades	2 833,7	4 882,6	9 147,8	+222,8%
Nepál	2 139,2	3 604,7	5 393,6	+152,1%
Srí Lanka	8 233,6	13 616,2	14 460,7	+75,6%
Bhután	7 245,8	11 677,4	15 063,8*	+107,9%
Maldív-szigetek	12 816,5	19 767,9	24 735,1	+93,0%

* 2022-es adat

4. táblázat¹¹
Emberi fejlettségi index

Ország	2010	2017	2023	Éves változás (2010–2023)
India	0,547	0,640	0,685	+0,99%
Pakisztán	0,504	0,562	0,544	+0,71%
Banglades	0,500	0,608	0,685	+1,54%
Nepál	0,458	0,574	0,622	+0,85%
Srí Lanka	0,691	0,770	0,776	+0,5%
Bhután	0,522	0,612	0,698	+1,32%
Maldív-szigetek	0,661	0,717	0,766	+0,81%

5. táblázat¹²
Felsőoktatásbeli részvételi arány (%)

Ország	2010	2017	2023	Változás (2010–2023)
India	19	28	33	+73,7%
Pakisztán	7*	9	11	+57,1%
Banglades	11*	19	24	+118,2%
Nepál	13	12	18	+38,5%
Srí Lanka	16	18	23***	+43,8%
Bhután	7	15	15	+114,3%
Maldív-szigetek	11**	35	50***	+454,5%

* 2011-es adat

** 2008-as adat

*** 2022-es adat

Az aspirációk méréséhez a Gallup World Poll eredményei szolgálnak alapul: a kutatásuk adatfelvétele 2015 és 2017 között, 152 országban zajlott, több mint félmillió ember megkérdezésével.¹³ Az adatokat jellemzően személyes vagy telefonos interjúkon során vették fel, a minta nagysága a vizsgált országokban 800 és 6000 fő között mozgott. A regionális lefedettség időnként – főleg biztonsági megfontolásból – változott ugyan,¹⁴ de a le nem fedett népesség aránya általában 1 százalék, és minden esetben 10 százalék alatt maradt, így ez a következetlenség a nyert adatok összehasonlíthatóságát érdemben nem zavarja. Ezekre az adatfelvételekre épül három olyan mutató, amely a migrációs vágyat számszerűsíti, és az aspirációs komponens proxyjaként szolgál:

1. Az első a potenciális nettó migrációs index (*Potential Net Migration Index*, PNMI), amely azt modellezi, hogyan változna egy adott ország népessége, ha a világon minden ember szabadon költözhetne oda, ahová szeretne.
2. A második a potenciális nettó agyelszívási index (*Potential Net Brain Gain/Drain Index*, PNBI), amely a PNMI képletét a legalább négyéves felsőfokú végzettséggel rendelkező (vagy azzal egyenértékű diplomával bíró) lakosság mintájára alkalmazza.
3. A harmadik a potenciális nettó ifjúsági migrációs index (*Potential Net Youth Migration Index*, PNYMI), amely az első indikátornak a fiatalokra – a 15–29 éves korcsoport tagjaira – vonatkoztatott változata.

Mindhárom mutató ugyanazon a kérdéssoron alapul. Az első (eldöntendő) kérdés: „*Ideális esetben, ha lehetősége lenne rá, elköltözne-e végleg egy másik országba, vagy inkább maradna a jelenlegi lakóhelyén?*” Amennyiben a válasz a költözés, a második (nyílt) kérdés: „*Melyik országba szeretne költözni?*” Erre egyetlen válasz adható.

Az indexek negatív irányú változása két lehetséges dinamikát tükröz egy adott állam kapcsán: vagy csökkent a népességének a kivándorlási hajlandósága, vagy nőtt a célországkénti vonzereje. Dél-Ázsia országai esetében – mind a Gallup saját kvalitatív elemzései, mind a régió migrációs mintázatai alapján – az indexek ilyenén alakulása elsősorban az elvándorlási szándék változásaként értelmezendő. Másképp fogalmazva: ha például India PNMI-mutatója javul, az nem feltétlenül a beáramlási vonzerő növekedését jelzi, inkább arra utal, hogy az indiai lakosság körében mérséklődött a kivándorlási vágy.

6. táblázat¹⁵
Potenciális nettó migrációs index (PNMI)

Ország	PNMI (2010/11)	PNMI (2015–2017)	Változás (százalékpont)	Változás (százalék)
India	-6%	-5%	+1%	16,7%
Pakisztán	-8%	-7%	+1%	12,5%
Banglades	-33%	-19%	+14%	42,4%
Nepál	-19%	-7%	+12%	63,2%
Srí Lanka	-15%	- 12%	+3%	20,0%
Bhután	n/a	+162%	n/a	n/a
Maldív-szigetek	n/a	n/a	n/a	n/a

7. táblázat¹⁶
Potenciális nettó agyelszívási index (PNBI)

Ország	PNBI (2010/11)	PNBI (2015–2017)	Változás (százalékpont)	Változás (százalék)
India	-18%	-8%	+10%	55,6%
Pakisztán	-19%	-12%	+7%	36,8%
Banglades	n/a	n/a	n/a	n/a
Nepál	n/a	n/a	n/a	n/a
Srí Lanka	n/a	n/a	n/a	n/a
Bhután	n/a	n/a	n/a	n/a
Maldív-szigetek	n/a	n/a	n/a	n/a

8. táblázat¹⁷
Potenciális nettó ifjúsági migrációs index (PNYMI)

Ország	PNYMI (2010/11)	PNYMI (2015–2017)	Változás (százalékpont)	Változás (százalék)
India	-9%	-8%	+1%	36,8%
Pakisztán	-9%	-9%	0%	0,0%
Banglades	-41%	-23%	+18%	43,9%
Nepál	-24%	-11%	+13%	58,5%
Srí Lanka	-30%	-23%	+7%	23,3%
Bhután	n/a	+172%	n/a	n/a
Maldív-szigetek	n/a	n/a	n/a	n/a

9. táblázat¹⁸
Migrációs szándék régióként

Régió	2011/12	2013/14	2015/16	2017/18	2021/22	2023
Európai Unió	20%	22%	21%	21%	17%	20%
Független Államok Közössége	15%	14%	13%	19%	17%	13%
Ausztrália és Új-Zéland	8%	11%	9%	10%	11%	14%
Délkelet-Ázsia	6%	7%	7%	7%	12%	9%
Dél-Ázsia	8%	8%	8%	8%	10%	11%
Kelet-Ázsia	7%	7%	8%	7%	4%	8%
Latin-Amerika és a Karib-szigetek	18%	20%	26%	30%	34%	28%
Közél-Kelet és Észak-Afrika	19%	21%	23%	26%	29%	26%
Amerikai Egyesült Államok és Kanada	10%	9%	12%	16%	16%	18%
Szubszaharai Afrika	29%	29%	33%	34%	36%	37%
Világ	12%	13%	14%	15%	16%	16%

A dél-ázsiai migráció globális története és fő irányai

Dél-Ázsiának a globális migráció történetében játszott szerepét a tanulmány – a bevezetőben vázolt megszorításokkal – három dimenzió mentén vizsgálja. Egyrészt földrajzi lépték szerint, azaz a régió belüli és azon kívüli népességmozgások bemutatásával (az előbbi részeként a mai India területén belüli távolsági migrációét is); másrészt időrendi sorrendben, tehát az ókori és a középkori mozgásoktól a gyarmati uralom időszakán át az immár független dél-ázsiai országok migrációs mintázataiig; harmadrészt a szocio-ökonómiai kategóriáknak megfelelően, vagyis az alacsonyan, a közepesen és a magasan szakképzett munkaerő mozgásának az ismertetésével.

A Közél-Kelet, Közép-Ázsia és Délkelet-Ázsia között elhelyezkedő Dél-Ázsia mind kiindulási pontként, mind célállomásként évezredek óta meghatározó eleme a klímaváltozás, a kereskedelem, a katonai terjeszkedés, illetve a vallás és más tudásáramlási formák következtében kialakult migrációs rendszereknek. Az Indus-völgyi civilizáció (i.e. 2600–1900) már távolsági kereskedelmet folytatott Mezopotámiával és a Perzsa-öböl térségével,¹⁹ az indoárja betelepülés (i.e. 1700–900),²⁰ valamint a későbbi perzsa, görög és (különbféle nyelveket beszélő) muszlim inváziók²¹ pedig újabb és újabb etnikai és kulturális rétegeket adtak a régióhoz. A betakarítás szükségletei, a városok felemelkedése és kiürülése, a

katonai szolgálat és a vallásos zarándoklat szintén évezredek óta jelentős régióon belüli mozgást generál a falvak és a városok, illetve a szomszédos térségek között.²² A középkor folyamán muszlim kereskedő diaszpórák, dél-indiai iparosok és kereskedők, továbbá templomi intézmények hálózatai, illetve buddhista tanítók és a zarándokok szervezték a régiók közötti migrációt, s terjesztették az indiai civilizáció hatását.²³ Habár az akkori mozgások volumenükben elmaradtak a 19., 20. és 21. századi tömeges migrációtól, alapvetően formálták Dél-Ázsia népességét, a régióon kívül pedig korai alapjául szolgáltak a dél-ázsiai diaszpórák kialakulásának és a modern migrációs rendszerek társadalmi infrastruktúrájának.

A gyarmati időszak – különösen a brit uralomé (a 19. században és a 20. század első felében) – a dél-ázsiai migráció történetének egyik legmozgalmasabb periódusa volt. Miután a rabszolgaság 1833-as eltörlése munkaerőhiányt idézett elő a Brit Birodalom ültetvénygazdaságaiban, az úgynevezett indentúrendszer (*Indian indenture system*) keretében több mint egymillió ember hagyta el a szubkontinentet, hogy szerződéses munkaerőként távoli gyarmatokon – főleg a Karib-tenger térségében és kisebb indiai- és csendes-óceáni szigeteken – dolgozzon. A 19. század második felének infrastrukturális beruházásai – kikötő- és vasútépítések, városfejlesztések – Délkelet-Ázsiába, valamint Dél- és Kelet-Afrikába is számos indiai munkást vonzottak.²⁴ A gyarmati migráció nem szorítkozott a fizikai munkaerőre: az egyes indiai diaszpórák kulcsszerepet játszottak a délkelet-ázsiai, perzsa-öbölbeli és kelet-afrikai kereskedelmi hálózatok és pénzügyi infrastruktúra működtetésében.²⁵ Bár a távozókat gyakran a gazdasági szükség hajtotta, a jogaik pedig kezdetben korlátozottak voltak, idővel a gyarmatok polgáraivá, utódaik pedig a helyi professzionális és kereskedő osztályok befolyásos szereplőivé váltak. Számos karibi (pl. Guyana, Suriname, Trinidad és Tobago), afrikai (pl. Dél-Afrika, Kenya, Uganda), délkelet-ázsiai (Szingapúr, Malajzia, Mianmar), illetve indiai- és csendes-óceáni (Mauritius, Réunion, Fidzsi-szigetek) ország tekintélyes indiai diaszpórája ebben az időszakban alakult ki. A nacionalista ébredések idején ugyanakkor több országban feszültség bontakozott ki az indiai származásúak és az őslakosok, illetve a más régiókból (például Afrikából) érkezett munkások leszármazottai között.²⁶

A régió modern kori történelmének a legnagyobb migrációs eseménye, egyben humanitárius katasztrófája a gyarmati uralom megszűnését kísérő „felosztás” (*Partition*) volt, amelynek során 14-18 millió ember – főleg a leendő Pakisztán területének hindu és szikh, valamint a függetlenné váló India területén élt muszlim lakosság egy része – kelt át az akkor meghúzott indiai-pakisztáni határokon, és az azzal járó erőszak következtében hozzávetőleg egymillió ember vesztette életét.²⁷ További, jelentős népességmozgást elindító konfliktus volt az 1971-es bangladesi függetlenségi háború, a Srí Lanka-i polgárháború (1983–2008) és a kasmíri erőszaknak az 1990–2000-es évekbeli tetőzése.²⁸

A régió belül robosztus békeidőbeli migrációs csatornák is kialakultak India és Banglades között (azóta a zömmel muszlim bangladesiek beáramlása az indiai hindu nacionalisták kedvelt mozgósítási témája),²⁹ valamint – a nyitott határ következtében – India és Nepál között.³⁰ Az Indián belüli nagy távolságú és hosszú távú migráció is meghatározó jelenség maradt: a 2011-es népszámlálás szerint több mint 56 millió indiai lakos élt az ország más államában vagy szövetségi területén, mint ahol született.³¹ Figyelemreméltó azonban – és a képességek és aspirációk elméleti keretrendszerének az előrejelzéseivel összhangban áll, hogy egyes, viszonylag fejlett államok (például Tamilnádu és Ándhra Prades) belföldi kivándorlási rátája magasabb volt, mint bizonyos szegényebb államoké (pl. Nyugat-Bengálé vagy Asszámé)

A Dél-Ázsián kívülre irányuló 20–21. századi migráció döntő része két térséget célzott és céloz jelenleg is: egyrészt a Perzsa-öböl kőolajban gazdag államait (Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek, Omán, Bahrein és Kuvait), másrészt a gazdaságilag fejlett európai, észak-amerikai és más OECD-tagországokat. A két migrációs csatorna szocio-ökonomiai összetétele jelentősen különbözik. Míg a nyugati országok a képzetlenebb (vagy egyetemi oktatást kereső) dél-ázsiaiak célpontjai, addig a Perzsa-öböl elsősorban az alacsonyan és közepesen képzett munkaerő számára kínál lehetőségeket. Az utóbbiba irányuló kivándorlás az 1970-es években lendült fel, az olajárrobbanás és a vele járó gazdasági felemelkedés és munkaerő-szükséglet nyomán. A migráció szponzori rendszeren (*ka-lafa*) keresztül zajlik, amely – némiképp a 19–20. századi indentúrarendszerhez hasonlóan – a munkavállalót jogilag a munkáltatójához köti, ami minimalizálja az állami felelősséget, ugyanakkor súlyos visszaélésekre teremt lehetőséget.³² Másfelől a hazautalások az otthon maradt családtagoknak fontos jövedelem-, a dél-ázsiai országoknak pedig fontos keményvaluta-forrást jelentenek. A Perzsa-öbölbe irányuló migráció ideiglenes jellegű: a hosszú távú letelepedés rendkívül nehéz, az állampolgárság megszerzése jóformán lehetetlen.

A Perzsa-öböl térségébe irányulótól eltérően, a nyugati (európai, észak-amerikai, ausztráliai, új-zélandi) orientációjú migrációt jelentős részben tartós vagy végleges kitelepülés jellemzi, amelyet gyakran a célországok humántőke megszerzését elősegítő bevándorlási politikák (pl. az Egyesült Államok H1-B vízumprogramja vagy Kanada és az Egyesült Királyság bevándorlási pontrendszerre), valamint az angolszász országok elítelyetemeinek a vonzereje is ösztönöz.³³ A beilleszkedés adminisztratív³⁴ és identitásbéli³⁵ kihívásai ellenére a dél-ázsiaiak a nyugati országok gazdaságilag legsikeresebb bevándorló közösségei közé tartoznak, s jelen vannak úgy a magas képzettséget igénylő szakmákban, mint a mindennapokban jól látható szolgáltatói területeken (például a kiskereskedelemben és a személyszállításban), és a politikai befolyásuk is egyre jelentősebb. Az indiai közösségek az Egyesült Államokban, Kanadában és az Egyesült Királyságban zajló választásokon is egyre fontosabb szavazóréteget alkotnak;³⁶

a dél-ázsiai származású vezető politikusok sora Kamala Harris volt amerikai elnöktől Rishi Sunak korábbi brit miniszterelnökig igen hosszú. A Szilícium-völgy meghatározó szereplői közül indiai származású vezető áll a Microsoft, a Google/Alphabet, az Adobe, az IBM és számos más cég élén is.³⁷

India: A világ legnagyobb diaszpóranemzete

A futólagos történeti áttekintés után a következő fejezetek Dél-Ázsia egyes országainak a globális migrációs lábnyomát, a migrációs mintázataik mozgatórugóit, valamint az Európába irányuló migrációban játszott szerepüket vizsgálják. A sor a régió legnagyobb területű és népességű országa, India bemutatásával kezdődik.

A *World Migration Report 2024*³⁸ szerint Indiából az évtized elején körülbelül 2,5 millió fő vándorolt ki évente, a 2020-ban külföldön élő indiaiak száma pedig meghaladta a 18 milliót, így az ország rendelkezik a világ legnagyobb állampolgári diaszpórában élő polgárával.³⁹ India évenkénti nettó migrációs adatai (2. táblázat) némiképp torzult képet mutathatnak a más dél-ázsiai országokból – valószínűleg főként Bangladesből – érkező jelentős (gyakran irreguláris) bevándorlás miatt, amelynek következtében az egyes évek negatív mérlegei néhány tízezertől több százezer főig terjedhetnek. Az adatok alapján így is jól érzékelhető azonban a migrációs aktivitásnak a 2000-es években történt erősödése, majd a visszaesése a 2010-es évek közepén, és az azt követő ismételt növekedése. Az emigráció volumene évente 200 ezertől 1,3 millió főig terjedt, ami nemzetközi összehasonlításban is jelentős mobilitási kapacitást jelez, annak ellenére, hogy a lakosság nagyobb része a Gallup potenciális nettó migrációs indexe alapján nem mutatott erős migrációs szándékot (6. táblázat).

India migrációs képességeket és aspirációkat mérő adatait vizsgálva kitűnik: az ország jelentős fejlődési eredményeket ért el (2–4. táblázat), amihez ugyanakkor a nettó migráció jelentős évenkénti fluktuációja és a teljes népesség migrációs szándékának a csekély (hibahatáron belüli), a magasan képzeteknek viszont jelentős (10 százalékpontos) csökkenése párosult (6–7. táblázat). Az ország egy főre jutó GDP-je 2010 és 2023 között összesen 141,7 százalékkal nőtt, amely ütemet csak Banglades tudta megelőzni jelentősen (és Nepál kis mértékben). India humán fejlettségi indexe évi átlag 0,99 százalékkal emelkedett, e téren a régióban szintén egyedül Banglades előzte meg, globális összehasonlításban pedig a huszonhatodik leggyorsabb fejlődési ráta volt, s ezzel egy szinten állt a hosszú távú fejlődési sikertörténetként emlegetett Kínával és Ruandával. A felsőoktatásban való részvétel tekintetében már 2010-ben a régió élén állt, de utána is jelentős volt az előrelépés: 2023-ra elérte a vizsgált korosztály közel egyharmados beiratkozási rátáját. A másik két fejlődési mutatóhoz hasonlóan a nagyobb és közepes méretű dél-ázsiai országok közül szintén kizárólag Banglades ért el szignifikánsan jobb változást.

Másképp fogalmazva: miközben a képességek jelentősen bővültek, a migrációs aspirációk csökkentek vagy szinten maradtak – ami látszólag ellentmond a képességek és aspirációk keretrendszerén alapuló föltételezésnek, miszerint az anyagi jólét növekedése gyakran a kivándorlási kedv növekedéséhez is vezet. A migrációs szándékokról szóló adatok és a szakirodalom részletekre kitérő vizsgálata azonban számos, a képességek és aspirációk közötti föltételezett összefüggést megerősítő mintázatot tár fel. A legfontosabb, hogy a kivándorlási kedv a magasan képzettek körében jóval nagyobb a teljes népességénél – vagyis India az agyelszívás kockázatával néz szembe. Hasonlóképpen magasabb – méghozzá négyszeres – a hazájuk elhagyására való hajlandóság a vállalkozás indítását tervezők között, amelynek hátterében valószínűleg a fiatalabb életkor, a vállalkozó kedv, a bátrabb kockázatvállalás és az önbizalom áll.⁴⁰ Az anyagi szűkösségnek mint motivációnak a korlátozott jelentőségét támasztja alá az az összázsi szinten is megfigyelhető⁴¹ jelenség, hogy a migrációs szándék és a jövedelemszint közötti kapcsolat viszonylag gyenge. A foglalkoztatottsági státusz – a fejlett országok adataitól eltérően, ahol a munkanélküliek az átlagnál hajlamosabbak az emigrációra – szintén alig befolyásolta a kivándorlási szándékot. Azonban a jellemzően a multinacionális vállalatok által foglalkoztatott, magasan képzettek számára különösen vonzó lehetőség a más országokban működő leányvállalatokhoz való áthelyezés, amely a tartós nemzetközi migráció egyik formája.⁴²

Az indiai kormányzat az ország puha hatalmi befolyásának (*soft power*) fontos tényezőjeként tekint a külföldön élő hatalmas és szerteágazó diaszpórára.⁴³ 2023-ban India kapta a világon a legtöbb külföldi hazautalást (119,5 milliárd amerikai dollárt); de a tengerentúli indiaiak jótékonyági tevékenységekkel, tudásmegosztással és az ország reputációjának a javításával is támogatják az óhazájukat.⁴⁴ A magasan és közepesen képzett munkaerő kivándorlása továbbá az országon belüli diplomás munkanélküliség és az azzal járó társadalmi feszültség csökkenéséhez is hozzájárul.

Nem csoda tehát, hogy India – más fejlett régiókhoz hasonlóan – az Európai Unióval ápolt kapcsolataiban is kiemelt hangsúlyt helyez a legális, szabályozott keretek között történő kivándorlás előmozdítására.⁴⁵ Ez magában foglalja az elérhető munkavállalói és tanulói vízumok számának a maximalizálását, valamint a fiatal, tehetséges és szorgalmas munkaerő kifogyhatatlan globális tárházaként a saját országimázsának az erősítését. Az elmúlt években az újdelhi kormány a külföldi munkavállalók társadalombiztosításáról (*Social Security Agreement for Foreign Workers, SSA*), migrációs és mobilitási partnerségről (*Migration and Mobility Partnership Agreement, MMPA*) szóló egyezmények sorát írta alá európai országokkal, köztük Németországgal, Franciaországgal, Magyarországgal és Csehországgal. E szerződések előmozdítják a munkavállalók, tanulók és tudósok legális ideiglenes mobilitását,

cserébe India együttműködést ígér az illegális migráció megfékezésében, például a hazatérők és a kiutasítottak visszafogadásának a garantálása révén. Az Eurostat adatai szerint 2021 végén több mint 600 ezer indiai állampolgár élt az EU-ban, így ők tették ki a legnagyobb harmadik országból származó csoportot; a trend pedig egyértelműen fölfelé ível: 2022-ben 183 ezer indiai kapott letelepedési engedélyt.⁴⁶

Pakisztán és Banglades: Dél-Ázsia alul- és felülteljesítői

India 1971-ig (Banglades függetlenségéig) egyetlen országot alkotó nyugati és keleti szomszédjai a régió fejlődési mintázatának a két ellentétes végletét képviselik. Dél-Ázsiának a gazdasági és társadalmi mutatók terén a leggyengébben teljesítő országa egyértelműen Pakisztán: míg a 2000-es évek elejéig egy főre vetítve a legjómódúbbnak számított a térség nagyobb országai közül, 2009-ben India, 2017-ben pedig Banglades is megelőzte,⁴⁷ az elkövetkező néhány évben pedig várhatóan Nepálban is nagyobb lesz az egy főre jutó jövedelem. Hasonlóan csalódást keltő az emberi fejlettségi index trendvonala, amely 2010 és 2023 között az évi átlagos 0,71 százalékos növekedése (4. táblázat) az olyan országok teljesítményével mérhető össze, mint a sikertörténetnek semmiképpen sem nevezhető Egyiptom vagy a jóval magasabb bázisról természetesen lassabban fejlődő Szaúd-Arábia. Pakisztán a felsőoktatási intézménybe beiratkozottak tekintetében is a régió sereghajtója (5. táblázat). A 2000-es évek elejének alig 2-4 százalékos részvételi aránya a növekedés után 2021-ben 13 százalékon tetőzött, 2023-ra azonban visszaesett 11 százalékosra. Figyelemre méltó, hogy e dimenzióban Pakisztán már akkor Banglades mögött állt, amikor az egy főre jutó bruttó hazai terméke még megelőzte az egykori Kelet-Pakisztánét.

A kivándorlási aspirációk mutatói konzisztensek ezzel a stagnáló pályával. Pakisztánnak a teljes népességre, a magasán képzettekre és a fiatalokra vetített nettó potenciális migrációs rátái (6–7. táblázat) valamivel negatívabbak Indiáénál, és míg az első és a harmadik adat kevés változást mutat 2010–2011 és 2015–2017 között, a második India üteménél jóval lassabban javult. Pakisztán összességében véve évtizedek óta a világ egyik legnagyobb migrációs kibocsátó országa, különösen az alacsonyan és a közepesen képzettek szegmensében. A nettó kivándorlás mértéke 2010 és 2016 között folyamatosan nőtt, 2020-ig folyamatosan csökkent, majd azóta ismét növekszik (2. táblázat). Az értékekben évről évre tapasztalt kilengések jóval kisebbek az India kapcsán megállapítottnál, ami valószínűleg annak tudható be, hogy – Indiától eltérően – Pakisztán nem fogad be jelentősebb számú bevándorlót a szomszédos országokból, s így a nettó migrációs rátája kevésbé függ más államok migrációs mintázataitól.

Összességében kijelenthető, hogy Dél-Ázsia második legnagyobb és legnépesebb országának a gyenge fejlődési eredményei aggasztó strukturális problémákat tárnak fel, amelyek közül a legsúlyosabb a politikai stabilitás krónikus hiánya. A diaszpóra hazautalásai viszont a pakisztáni gazdaság egyik legfontosabb pillérének alkotják: rendszeresen meghaladják az évi 3 milliárd amerikai dollárt, s ezzel a GDP több mint 7 százalékát teszik ki.⁴⁸

Pakisztánnal ellentétben a nemzetközi köztudatban még mindig a szegénység és a túlnépesedés példajaként élő Banglades esete azonban ma már a régió és a fejlődő világ viszonylagos sikertörténetei közé tartozik. Míg másfél-két évtizede mind Indiánál, mind Pakisztánnál jóval szegényebb és fejletlenebb volt, 2010 és 2023 között az egy főre jutó GDP-je 222,8 százalékkal emelkedett, s ezzel messze meghaladta bármely más dél-ázsiai ország teljesítményét, hagyta Pakisztánt és megközelítette India átlagos jövedelmi szintjét (3. táblázat). Az emberi fejlettségi index terén szintén Bangladesé volt a régió leglátványosabb fejlődése: 2017-ben hagyta Pakisztánt, 2023-ban pedig felzárkózott Indiához. Ezzel a teljesítménnyel 2010 és 2023 között Banglades lett a hatodik leggyorsabb HDI-növekedést elérő ország a világon. A felsőoktatásbeli részvétel tekintetében szinte azonos pályát írt le, mint India, de lényegesen alacsonyabb szintről indult, és – az egy főre jutó bruttó hazai összterméktől és az emberi fejlettségi indextől eltérően – egyelőre kevés jelét mutatja a fölzárkózásnak.

Bangladesben a nettó kivándorlás mértéke 2010 és 2021 között stabilan magas maradt (jellemzően évi 800 ezer és 1,1 millió fő között), míg a 2020-as évek elején jelentős csökkenés következett be, és az emigrálók száma 2024-re nagyjából 473 ezerre esett vissza (2. táblázat). A csökkenés egyik oka a Covid19-járvány utóhatása lehet, de utalhat a gazdasági növekedésből fakadó belső lehetőségek erősödésére is. A trendek hosszabb távon szinkronban mozognak Indiáéval, ami a két ország közötti szoros migrációs kapcsolatból fakadhat. A migrációs aspirációk mutatói tekintetében feltűnő, és a képességek és aspirációk elméletének az előrejelzéseire látszólag ráció, hogy a leggyorsabb fejlődési ütemet elért Banglades potenciális nettó migrációs rátái (6–8. táblázat) jelezték az egyik legnagyobb mértékű javulást az egész régióban: úgy tűnik, a mélyszegénység csökkenése ez esetben a kivándorlás égető szükségességének a csökkenéséhez is hozzájárult. Az elmélet ugyanakkor magyarázattal szolgálhat arra, hogy az ország kivándorlási mintázata miért maradt viszonylag stabil még a gazdasági és társadalmi fejlődés felgyorsulásának az időszakában is: a jövedelmek és a tudástőke növekedésének a hatására nem csupán az egyének anyagi helyzete, de az elvárásaik és az ambícióik is növekedtek. Mindeközben Pakisztánhoz hasonlóan Banglades számára is alapvető fontosságú jövedelemforrásként szolgálnak a külföldön dolgozók hazautalásai.⁴⁹

Az Európai Unió Pakisztánnal és Bangladdal ápolta kapcsolatait egyaránt meghatározza az illegális és irreguláris migrációval szembeni küzdelem, valamint annak az igénye, hogy e törekvést a két kibocsátó ország kormányzatai is megfelelő módon előmozdítsák. 2025-ben Iszlámábád Tengerentúli Pakisztániakért és Humán erőforrás-fejlesztésért Felelős Minisztériuma (*Ministry of Overseas Pakistanis and Human Resource Development, MOPHRD*) az EU támogatásával elindította a „Hazatérők fenntartható integrációja és a fejlesztett migrációmenedzsment” nevű kezdeményezést (röviden: R&R Pakistan), amelynek a célja a hazatérők reintegrációjának az elősegítése, a biztonságos és szabályozott migrációs csatornák népszerűsítése és az illegális és irreguláris migráció veszélyeivel kapcsolatos ismeretek terjesztése.⁵⁰ A Pakisztánból Európába irányuló illegális migráció az elmúlt évtized folyamán súlyos problémává vált; 2013 és 2022 között összesen több mint 350 ezer pakisztáni állampolgár lépett be szabálytalanul az Európai Unió (és az akkor még uniós tag Egyesült Királyság) területére.⁵¹ Pakisztán korábban azon országok közé tartozott, amelyeket az EU vízumkorlátozásokkal fenyegetett, amennyiben nem működnek együtt a kitoloncolt állampolgáraik visszafogadásában.⁵²

Hasonló problémák és megoldások Banglades kapcsán is felmerültek. A bangladesiek alkotják az EU-t célzó közép-mediterrán illegális migrációs útvonalon állampolgárság szerint a detektált legnagyobb csoportot, akik a Banglades és Líbia között érvényben lévő, a munkavállalást megkönnyítő szerződésekből húznak hasznot. 2024 végén az EU a bangladesi Külföldön Dolgozók Jólétéért és a Külföldi Foglalkoztatásért Felelős Minisztérium (*Ministry of Expatriates' Welfare and Overseas Employment, MEWOE*) és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (*International Labour Organization, ILO*) segítségével elindította a *Talent Partnership* programot, amelynek célja, hogy képzések és biztonságos, szabályozott toborzás révén áthidalja az európai munkaerő-szükséglet és a bangladesi munkaerő-kínálat közötti szakadékot, miközben szabályos mederbe tereli a Bangladesből érkező migrációt.⁵³

Dél-Ázsia kisállamai: Nepál, Srí Lanka, Bhután, Maldív-szigetek

Bár a migrációs folyamataik léptéke elmarad Indiáétól, Pakisztánétól és Bangladesétől, de Dél-Ázsia kisebb országai – Srí Lanka, Nepál, Bhután és a Maldív-szigetek – szintén hozzájárulnak a régió belső és globális migrációs mintázataihoz. E kisállamok között egyaránt akadnak viszonylag fejlett, a világgazdaságba és a migrációs folyamatokba is beágyazott, valamint viszonylag fejletlen, kevés embert kibocsátó gazdaságok. Az utóbbi évtizedekben leírt fejlődési pályáik szintén eltérőek. 2010 és 2023 között Nepál Indiáéhoz hasonló, összesen 152 százalékos egy főre jutó GDP-növekedést ért el, és Bhutáné is közel a kétszeresére

emelkedett. A magasabb bázisról indult Maldív-szigetek valamivel szerényebb növekedést vitt véghez, de az egy főre jutó jövedelme így is a legmagasabb a régió belül. A szintén viszonylag magas értékről történt kezdés után Srí Lanka növekedési üteme csupán 75,6 százalékos volt, jelentős részben a 2019-ben kibontakozott gazdasági és politikai válság következményeképpen (3. táblázat).

Az emberi fejlettségi index tekintetében figyelemre méltó Bhután esete, amely globális összehasonlításban a tizedik leggyorsabb fejlődést érte el, illetve Nepálé, amelynek a HDI-mutatója immár megelőzi Pakisztánét (4. táblázat). A Maldív-szigetek és Srí Lanka HDI-je eleve viszonylag magas volt, így a növekedési terük kisebbnek bizonyult – Dél-Ázsia más országaival szembeni előnyüket azonban így is meg tudták őrizni. A felsőoktatásbeli részvételi arány tekintetében a Maldív-szigetek adatai kirívóan ingadozóak, ami valószínűleg az ország – és ezáltal a mintavétel – rendkívül csekély méretéből fakad. Srí Lanka és Nepál esetében mérsékelt, de a fejlettségi szintjükkel összhangban lévő növekedés, míg Bhután kapcsán igen alacsony bázisról elért jelentős arányú, ám továbbra is viszonylag alacsony abszolút értékű fejlődés figyelhető meg (5. táblázat).

Érdekes módon a kivándorlási hajlandóság (6–8. táblázat) tekintetében a kisebb országok közül Nepál mutatja a legnagyobb mértékű csökkenést, ami – a Bangladesben megfigyeltékhez hasonlóan – valószínűleg legalább részben a rendkívül alacsony bázisról elért viszonylag gyors gazdasági és szociális fejlődés eredményének tudható be, és ilyenképpen a képességek és aspirációk elméleti kereténél közelebb esik a hagyományos *push and pull* megközelítések előrejelzéseihez. Ugyanakkor a megvalósult emigráció alapján Nepál Dél-Ázsia egyik legmagasabb migrációs intenzitású országa: a munkaképes korú népesség jelentős része külföldön dolgozik.⁵⁴ Az ország nettó migrációs mérlege⁵⁵ a 2010-es években 200-400 ezer fős éves kivándorlással jellemezhető. Érdekesség, hogy 2019 és 2021 között ez az érték pozitívba fordult – évente 130-180 ezer fővel nőtt az ország lakossága –, ám utána újból jelentős, évi 3-400 ezer fős kivándorlási hullám kezdődött. Ez a fluktuáció valószínűleg részben a járványügyi helyzettel, részben a célországok munkaerő-keresleti ciklusaival magyarázható; egyben arra utal, hogy a közvélemény-kutatásban mért kivándorlási kedv csökkenése ellenére a gazdasági fejlődés nem csökkentette a tényleges kivándorlást – összhangban a képességek és aspirációk elmélete által sugallt előrejelzéssel.

Srí Lanka évenkénti 20–40 ezer fős kivándorlása az ország népességéhez és fejlettségi szintjéhez képest szintén tetemesnek mondható, amire szintén magyarázatul szolgálhat a képességek és aspirációk keretrendszer. Az ország átlagosan viszonylag jómódú, ám a 2010–20-as évek fordulóján a megszokott életszínvonal drasztikus csökkenését, élelmiszer- és üzemanyaghiányt átélt lakosai más dél-ázsiaiaknál jelentősebb migrációs képességekkel bírnak, egyben nagyobb különbséget, diszkrepanciát érezhetnek az elvárt és a tapasztalt életkörülményeik között.

Bhután migrációs profilja korlátozottabb és elég sajátos, s azt az ország kis népessége és az egyedi, a világtól – jelentős részben a saját döntése következtében – elzárt politikai és gazdasági berendezkedése határozza meg. Az elmúlt években a fiatalok körében egyre növekvő munkanélküliségre válaszul a timpui kormány megkönnyítette a külföldön történő tanulást és munkavállalást, ami a mindössze 800 ezer lakosú országban hamar nyomot hagy a munkaerőpiacon.⁵⁶ A Maldív-szigetek gazdasága elsősorban a turizmusra épül, a migrációs profilját pedig a jelentős külföldi munkaerő-beáramlás határozza meg, amelynek következtében évente 6-9 ezer fős nettó bevándorlást könyvelhet el.

A Dél-Ázsia kisebb országaiból Európába érkező legális és illegális migráció volumene természetesen nem mérhető az indiai, pakisztáni és bangladesi csatornáéhoz, így az Európai Uniónak a velük ápolt viszonyát is kevésbé dominálják a migrációval kapcsolatos szakpolitikai kérdések. A téma ugyanakkor nem hiányzik teljesen a napirendjükről. Srí Lankával az EU még 2005-ben kötött a kitoloncolt állampolgárai visszafogadásáról szóló szerződést.⁵⁷ A colombói kormány – Újdelhihez hasonlóan – igyekszik elérni, hogy állampolgárai számára több munkavállalói vízum legyen elérhető az EU tagállamaiban.⁵⁸ Nepálban, ahol az Európába irányuló illegális migráció növekvő problémát jelent,⁵⁹ az EU a *Mainstreaming Migration into International Cooperation and Development* (MMICD) projekt keretében a Nemzetközi Migrációs Szervezettel (*International Organization for Migration, IOM*) karöltve igyekszik elősegíteni, hogy a biztonságos keretek közötti bevándorlás mind országos, mind helyi-közösségi szinteken beépüljön a fejlesztéspolitikai tervezésbe.⁶⁰

Dél-ázsiai aspirációk és képességek Magyarországon

Magyarország és Dél-Ázsia (különösen India) között régre visszanyúló kulturális⁶¹ és háromnegyed évszázados, visszafogott intenzitású, de szívélyes diplomáciai kapcsolatok állnak fenn, a gazdasági reláció pedig alacsony bázisról, de gyorsan bővül.⁶² Ugyanakkor a magyarországi dél-ázsiai diaszpórák – hacsak az indiai eredetű cigány közösségeket⁶³ nem soroljuk közéjük – viszonylag újak, és néhány évvel ezelőtt még csupán néhány száz főt számláltak. A 2010-es években azonban – számos más EU-n kívüli ország állampolgáraihoz hasonlóan – az indiaiak, pakisztániak és bangladesiek magyarországi jelenlétének az említett alacsony bázisról, de igen gyors ütemben való növekedése volt megfigyelhető.

A dél-ázsiai diaszpóra létszámával kapcsolatos egzakt statisztikai adatok nehezen hozzáférhetőek. A 2011-es és a 2022-es népszámlálás eredményei azt mutatják, hogy az itt élő indiai állampolgárok száma a két census között 876-ról 3602-re, a pakisztániaké pedig 191-ről 1306-ra emelkedett.⁶⁴ Az indiai külügyminisztérium úgy tudja, hogy Magyarországon 8457 itt tartózkodó (*Non-Resident Indian, NRI*) és 277 indiai gyökerekkel rendelkező (*Person of Indian Origin, PIO*),

vagyis összesen 8734 indiai származású személy él.⁶⁵ A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai ettől némiképp eltérőek (10. táblázat): az NFSZ szerint 2023-ban 7288 indiai állampolgár rendelkezett érvényes tartózkodási engedéllyel, akik közül 4493-an abban az évben kapták meg azt – de mindkét szám több mint tízszerese a tíz évvel korábbinak.⁶⁶ A bangladesi és az egyéb dél-ázsiai országokból érkezettek a magyarországi statisztikákban az „egyéb ázsiai ország” kategóriába kerülnek, így a számukról pontos adat nem érhető el. Az egyelőre nem világos, miként érinti a dél-ázsiai diaszpórákat a magyar kormány 2025-ös döntése, amely három országra (Georgiára/Grúziára, Örményországra és a Fülöp-szigetekre) korlátozza a vendégmunkások toborzását.⁶⁷ A látszólagos szigort enyhíti, hogy a változás sem a már kiadott engedélyeket, sem a nemzetgazdasági célú beruházásokat nem érinti.⁶⁸

10. táblázat⁶⁹

Az Indiából származó személyeknek kiadott munkavállalói engedélyek száma

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kiadott	304	343	372	390	226	408	497
Érvényes	438	536	573	560	468	505	684
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kiadott	571	1568	1 337	1 240	2 220	3 521	4 493
Érvényes	681	1954	2 000	2 202	3 025	4 928	7 288

11. táblázat⁷⁰

A *Stipendium Hungaricum* ösztöndíjban részesült dél-ázsiai hallgatók száma

Félév	India	Pakisztán	Banglades	Srí Lanka	Maldív-szk.	Összesen
2015/16. ősz	60	0	0	0	0	60
2016. tavasz	67	0	0	0	0	67
2016/2017. ősz	144	61	0	0	0	205
2017/2018. ősz	240	205	0	0	0	445
2018/2019. ősz	302	348	0	0	0	650
2019/2020. ősz	349	439	69	0	0	857
2020/2021. ősz	390	509	147	0	0	1 046
2021/2022. ősz	396	504	196	0	0	1 096
2022/2023. ősz	481	475	247	0	12	1 215
2023/2024. ősz	420	433	262	17	34	1 166

A magyar felsőoktatási rendszerben részt vevő egyes dél-ázsiai országok állampolgárainak a pontos létszáma nem ismert, de a magyar állam által nyújtott ösztöndíjak számából levonhatunk óvatos következtetéseket (11. táblázat). Míg 2015-ben kevesebb mint száz *Stipendium Hungaricum* (SH) ösztöndíjban részesült dél-ázsiai hallgató tanult Magyarországon – mindannyian indiaiak –, addig 2023-ban már ezernél is többen kapták meg az ösztöndíjat, köztük pakisztániak, bangladesiek, maldív-szigetekiek és Srí Lanka-iak is. Az SH-ösztöndíjasok a 2019/2020-as és a 2023/2024-es tanév között az összes külföldi hallgató mintegy negyedét tették ki,⁷¹ de nem tudni, ez az arány a dél-ázsiai hallgatók esetére legalább közelítőleg érvényes-e.

Az indiai és a pakisztáni állampolgárok földrajzi eloszlása Magyarországon jórészt az EU-n kívüli harmadik országokból érkező külföldiek általános mintázatát követi (12–13. táblázat): a zömük Budapesten tömörül, de sokan élnek Pest vármegyében és olyan vidéki egyetemi és ipari központokban, mint Debrecen, Szeged, Pécs vagy Miskolc. Az itteni diaszpóráik még nem alkotnak az egyes nyugati országokban már kialakult helyi tömörüléseket, a percepciók szintjén azonban – főként Budapest utcáin – megfigyelhetők már a földrajzi sűrűsödés kezdeti jelei.⁷²

12. táblázat⁷³

A legnagyobb indiai és pakisztáni népességgel bíró vármegyék és Budapest (2022)

	India	Pakisztán	Összesen
Budapest	2 115	788	2 903
Hajdú-Bihar	258	260	518
Pest	202	31	233
Komárom-Esztergom	200	2	202
Csongrád-Csanád	147	43	190
Baranya	56	76	132
Borsod-Abaúj-Zemplén	105	17	122

13. táblázat⁷⁴

Indiai és pakisztáni állampolgárok lélekszáma régióként

	India	Pakisztán	Összesen
Magyarország	3 602	1 306	4 908
Közép-magyarországi régiók*	2 317	819	3 136
Észak-Alföld régió	338	274	612
Közép-Dunántúl régió	308	20	328
Dél-Alföld régió	235	52	287
Észak-Magyarország régió	203	39	242
Dél-Dunántúl régió	90	82	172
Nyugat-Dunántúl régió	111	20	131

* 2018 óta Budapest régió és Pest régió

14. táblázat⁷⁵
A Magyarországon tartózkodó dél-ázsiaiak
és a magyar állampolgárok végzettsége

Végzettség	Indiai	%	Pakisztáni	%	Magyar	%
Felsőfokú	1 725	47,9%	565	43,3%	1 763 474	18,8%
Érettségi	925	25,7%	497	38,1%	2 648 429	28,2%
Középfokú, érettségi nélkül	238	6,6%	46	3,5%	1 707 118	18,2%
Általános iskola 8. évfolyama	301	8,4%	77	5,9%	1 709 253	18,2%
8. osztálynál alacsonyabb	102	2,8%	31	2,4%	180 326	1,9%
15 évnél fiatalabb	311	8,6%	90	6,9%	1 376 973	14,7%
Összesen	3 602	100,0%	1 306	100,0%	9 385 573	100,0%

A Magyarországon dolgozó dél-ázsiaiak iparág szerinti megoszlásáról nincsenek adatok, de anekdotikus megfigyelések és sajtóbeszámolók szerint felülreprezentáltak az ipari termelésben, az üzleti szolgáltatási központokban, a vendéglátásban és – a hétköznapi interakciók talán leggyakoribb közegeként – az ételfutár-üzletágban.⁷⁶ Az indiai és a pakisztáni állampolgároknak a teljes hazai népesség átlagánál magasabb képzettségi adatai mindenestre cáfolják azt a sztereotípiát, miszerint Magyarországra elsősorban képzetlen Európán kívüli munkaerő áramlik (14. táblázat).⁷⁷ Sőt, a magas átlagos végzettségük és a viszonylag alacsony képzettséget igénylő iparágakba való tömörülésük felveti az ország területén dolgozó tehetségek és képességek rossz hatásfokú felhasználásának – az ún. *brain waste*-nek⁷⁸ – a kérdéskörét. Magyarország hosszú távú demográfiai stratégiájától függetlenül észszerű volna annak az elősegítése, hogy az országba munkavállalás vagy tanulmányok folytatása céljából, akár meghatározott időre érkező személyek legalább az itt-tartózkodásuk alatt nagyobb arányban tudjanak a képzettségüknek megfelelő iparágakban és pozíciókban hozzájárulni a nemzetgazdaság teljesítményéhez.

Konklúzió

A leírtak alapján megállapítható, hogy a tanulmány hipotézise – miszerint Dél-Ázsia kivándorlási mintáit a kibocsátó országok gazdasági fejlődése és az egyre képzettebb és tájékozottabb lakosság ambíciói együttesen határozzák meg; így a javuló gazdasági és szociális mutatók a kivándorlást nem, vagy csak igen kis mértékben csökkentik – nagyrészt helytálló. A nagyobb országok közül India és Banglades, valamint a kisebbek – különösen Nepál – példája alátámasztja: a viszonylag gyors gazdasági és társadalmi fejlődés nem vezet a

migráció jelentős csökkenéséhez, sőt annak az emelkedése a gyorsuló fejlődés időszakában kifejezetten gyakori. Ez az általánosított kép azonban a módszertani részben vázolt aspirációs indikátorok közül nem mindegyiknek az esetén rajzolódik ki. A Gallup potenciális nettó migrációs indexének a különféle változatai, amelyeket a tanulmány a migrációs aspiráció közvetett indikátoraiként szándékozott használni, a legtöbb vizsgált ország esetében éppenséggel negatív kapcsolatot mutatnak a migrációs képességeket mérő gazdasági és szociális fejlettségi indikátorokkal.

Az aspirációk és képességek elméleti keretrendszerének a felülvizsgálata esetén a kapott eredmény arra enged – óvatosan – következtetni, hogy míg az anyagi képességek bővülése valóban nem csökkenti, hanem növeli a migrációt, addig a kivándorlásról „álmodozók” (a tényleges kivándorlóknál lényegesen szélesebb) köre ezzel párhuzamosan csökken. Másképpen fogalmazva: az aspirációk és képességek elmélete jó magyarázatot ad a megvalósuló migrációra ugyan, azonban a migrációs aspirációk alakulását – paradox módon – éppen a hagyományosabb, *push and pull* megközelítés mögötti mechanizmusok befolyásolják.

Az Európai Unió és a dél-ázsiai országok közötti migrációpolitikai kapcsolatokról a tanulmány megállapította, hogy európai oldalról a két fő prioritás a felismert munkaerőhiány enyhítése, illetve az illegális migráció megfékezése; ennek az eszköze pedig a szabályozott migrációs csatornák elérhetővé tétele a kibocsátó országoknak a kitoloncoltak visszafogadása terén való együttműködéséért cserébe. A dél-ázsiai országok elsődleges célja eközben az, hogy a munkaerő-főlölség „lecsapolása” érdekében több munkavállalói és tanulói vízum váljon elérhetővé az állampolgáraik számára. A magyarországi diaszpóráikkal kapcsolatosan megállapítható azok viszonylag korai fejlődési fázisa, ugyanakkor a rendkívül gyors növekedése, valamint az, hogy a magyar országos átlagnál magasabb képzettségük a fejlett nyugati célországok dél-ázsiai közösségeihez teszi hasonlatossá őket.

Mindezek alapján több jövőbeli kutatási irány emelhető ki. Egyrészt üdvös volna mind a migrációs attitűdök, mind a migrációs képességek részletesebb vizsgálata, különös tekintettel az olyan tényezőkre, mint a társadalmi infrastruktúra (pl. a toborzóügynökségek szerepe) vagy a migráció valós költségei (pl. toborzási díjak, migrációs kiadások). Ez lehetővé tenné a jelen konklúzió elején óvatosan újrafogalmazott elméleti föltételezések tesztelését. Másrészt kívánatos volna a Magyarországon élő dél-ázsiai közösségek alaposabb, multidiszciplináris, kulturális antropológiai és szociológiai nézőpontokat is figyelembe vevő vizsgálata. Bár e közösségek egyelőre kicsik, a növekedésük dinamikus, és a kibocsátó régió – különösen India – afelé halad, hogy a 21. század meghatározó gazdasági, politikai és kulturális centrumainak az egyikévé váljon. A magyarországi diaszpórák komolyabb megismerése jelentős mértékben járulhat hozzá az e centrumokkal ápolandó kapcsolatok sikeréhez.

Jegyzetek

- 1 Joshi, Sanjay: „Colonial Notion of South Asia”, *South Asian Journal*, no. 1. (2004). Elektronikusan elérhető: <https://www.sas.upenn.edu/~dludden/Sjoshi04.htm>; Iwanek, Krzysztof: „Is the Term »South Asia« Correct?”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2021/03/is-the-term-south-asia-correct/> (a letöltés ideje: 2025. május 27.).
- 2 A SAARC-hoz 2007-ben csatlakozott Afganisztánt a perifériás pozíciója, valamint a migrációs mintázatait nagyban meghatározó sajátos biztonsági helyzete miatt a jelen tanulmány nem kezeli Dél-Ázsia részeként.
- 3 2023-as adatok. Forrás: *World Bank Group Data*, „GDP per Capita, PPP (Current International \$)”, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD> (a letöltés ideje: 2025. május 27.); *World Bank Group Data*, „Population, Total”, <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (a letöltés ideje: 2025. május 27.).
- 4 De Haas, Hein: „A Theory of Migration: The Aspirations–Capabilities Framework”, *Comparative Migration Studies*, 9., no. 8. (2021). Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>.
- 5 De Haas: „A Theory of Migration”, 4–12. o.
- 6 *World Bank Group Data*, „Net Migration”, <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM> (a letöltés ideje: 2025. június 5.).
- 7 UNDP, „Human Development Report 2025”, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2025reporten.pdf> (a letöltés ideje: 2025. május 27.); UNDP, „Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update”, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/2018humandevlopmentstatisticalupdate.pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 6.); UNDP, „Human Development Report 2011 – Sustainability and Equity: A Better Future for All”, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/human-development-report-2011-english.human-development-report-2011-english> (a letöltés ideje: 2025. június 6.).
- 8 *World Bank Group Data*, „School Enrollment, Tertiary (% Gross)”, <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR> (a letöltés ideje: 2025. május 27.).
- 9 Forrás: *World Bank Group Data*, „Net Migration”.
- 10 Forrás: *World Bank Group Data*, „GDP per Capita, PPP”.
- 11 Forrás: UNDP, „Human Development Report 2025”; UNDP, „Human Development Indices”; UNDP, „Human Development Report 2011”.
- 12 Forrás: *World Bank Group Data*, „School Enrollment”.
- 13 *Gallup News*, „Potential Net Migration Index”, <https://news.gallup.com/migration/interactive.aspx> (a letöltés ideje: 2025. május 28.); *Gallup News*, „Desire to Migrate Remains at Record High”, <https://news.gallup.com/poll/652748/desire-migrate-remains-record-high.aspx> (a letöltés ideje: 2025. május 28.); *Gallup*, „Gallup World Wide Research Data Collected from 2005/2006 – 2024”, https://www.gallup.com/file/services/177797/World_Poll_Dataset_Details_011725.pdf (a letöltés ideje: 2025. május 28.).
- 14 Indiában Dzsammu és Kasmír, az északkeleti államok, egyes távoli szigetek, időnként pedig Uttar Prades, Dzsarkhand és Bihár egyes közzetei; Pakisztánban az északnyugati törzsi területek, Azad Dzsammu és Kasmír, illetve Gilgit–Baltisztán régió; Bangladesben pedig a hegyvidéki Csittagong régió egyes közzetei nem szerepeltek a mintában. Nepálban a 2015-ös földrengés, Srí Lankán a 2009-ig tartó polgárháború miatt maradtak ki kisebb régiók. Bhutánban és a Maldív-szigeteken kevés adatfelvétel történt.

- 15 Forrás: *Gallup News*, „Potential Net Migration Index”; Esipova, Neli, Ray, Julie és Srinivasan, Rajesh: „The World’s Potential Migrants”, *International Migration Institute*, https://www.migrationinstitute.org/files/news/gallup_whitepaper_migration-1.pdf (a letöltés ideje: 2025. május 28.), 21–22. o.
- 16 Forrás: Uo.
- 17 Forrás: Uo.
- 18 Forrás: Uo.
- 19 Keay, John: *India: A History* (London: Harper Press, 2010), 15–16. o.
- 20 Uo. 19–55. o.
- 21 Uo. 56–77., 288–317. o.
- 22 Bates, Crispin: „The History of South Asian Global Migration” in *The Cambridge History of Global Migrations, Volume 2: Migrations, 1800–Present*, szerk. Marcelo J. Borges és Madeline Y. Hsu (Cambridge: Cambridge University Press, 2023), 77. o. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1017/9781108767071.005>.
- 23 Ld. pl. Chaudhuri, Kirti Narayan: *Trade and Civilisation in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985); Hall, Kenneth R.: *Networks of Trade, Polity, and Societal Integration in Chola-Era South India and Southeast Asia* (Újdelhi: Primus Books, 2013).
- 24 Bates: „The History of South Asian Global Migration”, 71–72., 78–79. o.
- 25 Markovits, Claude: *The Global World of Indian Merchants, 1750–1947: Traders of Sind from Bukhara to Panama* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 10–31., 185–211. o.
- 26 HLCID, „Report of the High Level Committee on the Indian Diaspora”, <https://web.archive.org/web/20110430175036/http://indiandiaspora.nic.in/diasporapdf/chapter17.pdf> (a letöltés ideje: 2025. május 31.), 213–214. o.
- 27 Bates: „The History of South Asian Global Migration”, 77–78. o.; Guha, Ramachandra: *India after Gandhi: The History of the World’s Largest Democracy* (London: Pan Books, 2010), 23–84. o.
- 28 Guha: *India after Gandhi*, 129., 245. o.; Mir, Bilal Ahmad: „Kashmiri Pandits amid Conflict-Induced Displacement: Facts, Issues, and the Future ahead”, *Journal of Internal Displacement*, 14., no. 1. (2024): 2–23.; Silvela, Amaya Valcárcel: „Sri Lankan Tamil Refugees in India: Return or Integration?”, *Forced Migration Review*, no. 62. (2019): 13–15.
- 29 Ld. pl. Samaddar, Ranabir: *The Marginal Nation: Transborder Migration from Bangladesh to West Bengal* (Újdelhi: Routledge India, 2025); Siddique, Nazimuddin és Ramachandran, Sujata: „The Punitive Gap: NRC, due Process and Denationalisation Politics in India’s Assam”, *Comparative Migration Studies*, 12., no. 34. (2024). Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1186/s40878-024-00393-0>; Banjan, Vanita: „Border Narratives in South Asia: The Case of Bangladeshi Migrants to India”, *The Indian Journal of Political Science*, 76., no. 4. (2015): 1019–1023.
- 30 Thieme, Susan és Wyss, Simone: „Migration Patterns and Remittance Transfer in Nepal: A Case Study of Sainik Basti in Western Nepal”, *International Migration*, 43., no. 5. (2005).
- 31 Nagarajan, Rema: „5.6 Crore Indians Lived outside Their State of Birth in 2011”, *The Times of India*, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/5-6-crore-indians-lived-outside-their-state-of-birth-in-2011/articleshow/70300769.cms> (a letöltés ideje: 2025. július 9.).
- 32 Gardner, Andrew M.: *City of Strangers: Gulf Migration and the Indian Community in Bahrain* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010), 49–70. o.
- 33 Greene, Madeleine és Batalova, Jeanne: „Indian Immigrants in the United States”, *Migration Policy Institute*, <https://www.migrationpolicy.org/article/indian-immigrants-united-states> (a letöltés ideje: 2025. június 7.); Sinha, Anamitra: „US Immigration Reforms:

- Impact on Indian Diaspora, H-1B Visa Holders”, *Impact and Policy Research Institute*, <https://www.impriindia.com/insights/us-h-1b-visa-program/> (a letöltés ideje: 2025. június 7.); Rajan, S. Irudaya és Wadhawan, Neha: „Future Diasporas? International Student Migration from India to the UK” in *India Migration Report 2014: Diaspora and Development*, szerk. Rajan, S. Irudaya (London: Routledge India, 2014), 149–167. o.; Reitz, Jeffrey G.: „Immigrant Employment Success in Canada, Part II: Understanding the Decline”, *Journal of International Migration and Integration*, 8., no. 1. (2007): 37–62.
- 34 Banerjee, Rupa és Mai, Phan: „Licensing Requirements and Occupational Mobility among Highly Skilled New Immigrants in Canada”, *Relations Industrielles / Industrial Relations*, 69., no. 2. (2014): 290–315.
- 35 Chakravorty, Sanjoy, Kapur, Devesh és Singh, Nirvikar: *The Other One Percent: Indians in America* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 3–4. fejezet.
- 36 Farivar, Masood: „Indian Americans Show Shifting Political Loyalties ahead of Presidential Election”, *Voice of America News*, <https://www.voanews.com/a/indian-americans-show-shifting-political-loyalties-ahead-of-presidential-election/7849306.html> (a letöltés ideje: 2025. június 7.); Banerjee, Stuti: „Canadians of Indian Origin and Elections in Canada”, *Indian Council of World Affairs*, https://www.icwa.in/show_content.php?lang=1&level=3&ls_id=4788&lid=2208 (a letöltés ideje: 2025. június 7.); Nehal, Aashraf: „Indian-Origin Representation in UK Politics: A 2024 Election Perspective”, *Observer Research Foundation*, <https://www.orfonline.org/expert-speak/indian-origin-representation-in-uk-politics-a-2024-election-perspective> (a letöltés ideje: 2025. június 7.).
- 37 Ponciano, Jonathan és Kvilhaug, Suzanne: „Top Indian CEOs Heading Major Corporations”, *Investopedia*, <https://www.investopedia.com/10-top-indian-ceos-7487331> (a letöltés ideje: 2025. május 7.).
- 38 *International Organization for Migration*, „World Migration Report 2024”, <https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/> (a letöltés ideje: 2025. augusztus 15.).
- 39 Uo., 25., 28. o.; *Ministry of External Affairs, Government of India*, „Population of Overseas Indians”, <https://www.mea.gov.in/population-of-overseas-indians.htm> (a letöltés ideje: 2025. június 7.); *IndianDiaspora.org*, „Global Footprint of Indian Diaspora: The World’s Largest Diaspora”, <https://www.indiandiaspora.org/news/global-footprint-indian-diaspora-worlds-largest-diaspora> (a letöltés ideje: 2025. június 7.). Különösen nagy indiai diaszpórák élnek az Egyesült Államokban (meghaladja a 4,5 millió főt), az Egyesült Királyságban (több mint 1,8 millió fő), Kanadában (1,6 millió fő) és Ausztráliában (legalább 700 ezer fő), valamint a Perzsa-öböl menti országokban. Az indiai jogrendszer a külföldön élő indiaiakat az *Overseas Indians* (OI) kategóriába sorolja, amely két alcsoportot foglal magában: a *Non-Resident Indian* (NRI), vagyis ideiglenesen vagy tartósan külföldön élő, indiai állampolgársággal rendelkezőket, valamint a *Person of Indian Origin* (PIO) kategóriába tartozókat, akik indiai származásúak, de csak a fogadó ország állampolgárságával rendelkeznek. Ez a kettős besorolás lazán követi a gyarmati időkben külföldre települt vagy a 20–21. században nyugati állampolgárságot felvett indiaiak és leszármazottaik, illetve a rövidebb távon vendégmunkásként a Perzsa-öbölben dolgozók közötti különbséget.
- 40 *International Organization for Migration*, „EU-IOM Nepal Pilot to Integrate Migration into Efforts to Achieve Sustainable Development Goals”, <https://www.iom.int/news/eu-iom-nepal-pilot-integrate-migration-efforts-achieve-sustainable-development-goals> (a letöltés ideje: 2025. július 10.), 27., 29. o.; Esipova, Ray és Srinivasan: „The World’s Potential Migrants”, 5., 16., 23. o.

- 41 A Gallup 2011-es felmérése szerint például az indiai lakosság mindössze 8 százaléka tervezett ideiglenes munka céljából külföldre költözni, míg a jóval magasabb jövedelmű Kínában 19 százalék. Esipova, Ray és Srinivasan: „The World’s Potential Migrants”, 14–15. o.
- 42 *International Organization for Migration*, „Gallup World Poll: The Many Faces of Global Migration”, <https://publications.iom.int/system/files/pdf/mrs43.pdf> (a letöltés ideje: 2025. május 27.), 27–29. o.; Esipova, Ray és Srinivasan: „The World’s Potential Migrants”, 14–15. o.
- 43 Varadarajan, Latha: „Mother India and Her Children Abroad: The Role of the Diaspora in India’s Foreign Policy” in *The Oxford Handbook of Indian Foreign Policy*, szerk. David M. Malone, C. Raya Mohan és Srinath Raghavan (Oxford: Oxford University Press, 2015), 285–287. o.
- 44 *World Bank Group Data*, „Personal Remittances, Received (Current US\$)”, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT> (a letöltés ideje: 2025. június 7.); Kapur, Devsh: *Diaspora, Development, and Democracy: The Domestic Impact of International Migration from India* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010), 84–123., 124–161. o.
- 45 Kugiel, Patryk: „India Prioritises Migration in Relations with the EU and Other States”, *The Polish Institute of International Affairs* <https://pism.pl/publications/india-prioritises-migration-in-relations-with-the-eu-and-other-states> (a letöltés ideje: 2025. július 9.).
- 46 Uo.
- 47 *World Bank Group Data*, „GDP per Capita, PPP”.
- 48 *State Bank of Pakistan*, „Home Remittances as per BPM6 (Seasonally Adjusted)”, <https://www.sbp.org.pk/ecodata/homeremmit/index2.asp> (a letöltés ideje: 2025. június 7.).
- 49 Buchenau, Juan: „Migration, Remittances and Poverty Alleviation in Bangladesh: Report and Proposal”, *Academia.edu*, https://www.academia.edu/2987001/Migration_Remittances_and_Poverty_Alleviation_in_Bangladesh_Report_and_Proposal (a letöltés ideje: 2025. augusztus 15.).
- 50 EEAS, „EU Joins Forces with Pakistan to Foster Sustainable Reintegration of Returnees”, https://www.eeas.europa.eu/delegations/pakistan/eu-joins-forces-pakistan-foster-sustainable-reintegration-returnees_en (a letöltés ideje: 2025. július 9.).
- 51 Hussain, Zubair, Khan, Muhammad Siraj ul Huda, Mumtaz, Sapna és Shah, Tauqeer Hussain: „Drivers and Dynamics of Illegal Migration from Pakistan to Europe Post-2020”, *FWO Journal of Social Sciences*, 2, no. 2. (2025): 30.
- 52 *France 24*, „EU Dangles Visa Threat over Nations Refusing to Take back Migrants”, <https://www.france24.com/en/live-news/20230126-eu-dangles-visa-threat-over-countries-refusing-to-take-back-migrants> (a letöltés ideje: 2025. július 9.).
- 53 *European Commission*, „Talent Partnership with Bangladesh: Launch of a New Programme to Boost Labour Mobility” https://home-affairs.ec.europa.eu/news/talent-partnership-bangladesh-launch-new-programme-boost-labour-mobility-2024-07-08_en (a letöltés ideje: 2025. július 10.).
- 54 Adhikari, Jagannath, Rai, Mahendra Kumar, Baral, Chiranjivi és Subedi, Mahendra: „Labour Migration from Nepal: Trends and Explanation” in *Migration in South Asia, IMISCOE Regional Reader*, szerk. Rajan, S. Irudaya (Cham: Springer, 2023), 67–81. o.
- 55 *World Bank Group Data*, „Net Migration”.
- 56 Shivamurthy, Aditya Gowdara: „Assessing Bhutan’s Migration Trends and Policies”, *Observer Research Foundation*, <https://www.orfonline.org/expert-speak/assessing-bhutan-migration-trends-and-policies> (a letöltés ideje: 2025. június 7.).
- 57 Karunaratne, Chandana és Abayasekara, Abayasekera: *Managed Migration: Review of Readmission Agreements and a Case Study of Sri Lanka* (Colombo: Institute of Policy Studies,

- 2012). Elektronikusan elérhető: https://www.ips.lk/wp-content/uploads/2022/03/Managed-Migration-Review-of-Readmission-Agreements-and-a-Case-Study-of-Sri-Lanka_E_Book.pdf.
- 58 *EconomyNext*, „EU Considers Sri Lanka Request to Increase Skilled Labour Migration”, <https://economynext.com/eu-considers-sri-lanka-request-to-increase-skilled-labour-migration-13335/> (a letöltés ideje: 2025. július 10.).
- 59 Rai, Bhrikuti: „Chasing the European Dream”, *The Record Nepal*. <https://www.recordnepal.com/chasing-the-european-dream> (a letöltés ideje: 2025. május 31.).
- 60 *International Organization for Migration*, „EU–IOM Nepal Pilot”.
- 61 Lázár Imre: „A magyar–indiai kulturális kapcsolatok évszázadai”, *Az Orient Projekt Magyar–Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve*, 1. (2023): 79–129. Elektronikusan elérhető: <https://orient-projekt.hu/dokumentumok/passages/2301/202301-a028-00.pdf>.
- 62 Klemensits Péter: „India és Magyarország a diplomáciai kapcsolatfelvétel 75. évfordulóját ünnepli”, *Eurázsia Center*, <https://eurasiacenter.hu/2023/12/07/india-es-magyarország-a-diplomaciai-kapcsolatfelvétel-75-evfordulojat-unnepli/> (a letöltés ideje: 2025. május 31.).
- 63 Tóth Péter: *A magyarországi cigányság története a feudalizmus korában* (Budapest: Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006), 14–16. o.
- 64 *Népszámlálási Adatbázis*, „A népesség állampolgársága vármegyénként, településtípusonként”, <https://nepzsamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/table/WBS005> (a letöltés ideje: 2025. augusztus 15.).
- 65 *Ministry of External Affairs, Government of India*, „Population of Overseas Indians”.
- 66 *Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat*, „Külföldi munkavállalók Magyarországon”, https://nfsz.munka.hu/tart/stat_kulfoldiek (a letöltés ideje: 2025. május 29.).
- 67 *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság*, „Változás! 450/2024. (XII. 23.) Korm. rendelet – frissítve!”, <https://oif.gov.hu/hirek/valtozas-4502024-xii-23-korm-rendelet-frissitve> (a letöltés ideje: 2025. május 31.).
- 68 Stubnya Bence: „Csak látszólag zárja a kaput a kormány a vendégmunkások előtt”, *G7*, <https://g7.hu/kozelet/20250115/csak-latszolog-zarja-a-kaput-a-kormany-a-vendegmunkasok-elott/> (a letöltés ideje: 2025. május 31.); *Magyarország Kormánya*, „A magyar munkahelyek az elsők, a vendégmunkások kizárólag szigorú szabályok szerint érkehetnek a beruházások üzembe helyezéséig”, <https://kormany.hu/hirek/a-magyar-munkahelyek-az-elsok-a-vendegmunkasok-kizarolag-szigoru-szabalyok-szerint-erkezhettek-a-beruhazasok-uzembe-helyezeseig> (a letöltés ideje: 2025. május 31.).
- 69 Forrás: *Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat*, „Külföldi munkavállalók Magyarországon”.
- 70 Forrás: *Tempus Közalapítvány*, „Stipendium Hungaricum ösztöndíjas külföldi hallgatókra vonatkozó statisztikai adatok, 2015–2023”, <https://tka.hu/palyazatok/7619/statisztikak> (a letöltés ideje: 2025. május 30.).
- 71 *Tempus Közalapítvány*, „Stipendium Hungaricum ösztöndíjas”; *Központi Statisztikai Hivatal*, „Felsőoktatás, 2020/2021”, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/felsooktatas2021/index.html> (a letöltés ideje: 2025. május 30.); *Felsőoktatási Információs Rendszer*, „Idősoros létszámstatisztika”, <https://firstat.oh.gov.hu/idosoros-letszamstatisztika> (a letöltés ideje: 2025. május 30.).
- 72 Példa erre a kasmíri–pakisztáni tulajdonosi és alkalmazotti háttérű, jelentős részben dél-ázsiai közönségű üzletek tömörülése Budapest VIII. kerületében, a Népszínház utcában. Ádám Judit: „Menekültként érkezett az országba, mára öt saját üzletet vezet”, *Józsefváros Újság*. <https://jozsefvarosujsg.hu/a-magyarok-nem-eleg-kitartoak-vallalkozni/> (a letöltés ideje: május 30.); Bányai Géza: „A nagyokkal versenyezne az új, józsefvárosi

- ételfutár vállalkozás”, *Józsefváros Újság*. <https://josefvarosujsg.hu/a-nagyokkal-verse-nyezne-az-uj-jozsefvarosi-etelfutar-vallalkozas/> (a letöltés ideje: május 30.).
- 73 Forrás: *Népszámlálási Adatbázis*, „A népesség állampolgársága vármegyénként”.
- 74 Forrás: Uo.
- 75 Forrás: Uo.
- 76 Lits Benedek: „Ázsiai futárok Budapesten: négy cég is profitál belőle, míg kiszállítják az ebédedet”, *Forbes*, <https://www.forbes.hu/uzlet/wolt-futar-piac-munka-hiany/> (a letöltés ideje: 2025. május 30.); Előd Fruzsina: „Csak a jéghegy csúcsa, hogy már külföldiek szállítják házhoz a kaját”, *Telex*, <https://telex.hu/gazdasag/2022/07/21/kulfoldi-harmadik-or-szagbeli-futarok-vendegmunkasok-magyarorszagon-tanulo-kulfoldiek-munkaerohiany> (a letöltés ideje: 2025. május 29.).
- 77 Bucsky Péter: „Félrevezető a magyar gyárakban robotoló képzetlen vendégmunkások képe”, *G7*, <https://g7.hu/kozelet/20240530/felrevezeto-a-magyar-gyarakban-robotolo-kepzetlen-vendegmunkasok-kepe/> (a letöltés ideje: 2025. május 31.).
- 78 A *brain waste* témakörében ld. Dalmonte, Angela és Frattini, Tommaso: „Skilled but Struggling: The »Brain Waste« Dilemma of Migrants in Europe”, *CEPR VoxEU*, <https://cepr.org/voxeu/columns/skilled-struggling-brain-waste-dilemma-migrants-europe> (a letöltés ideje: 2025. május 31.).